

Д. ТОШЕВА, Византиска сатира. Тимарион. Мазарис, Скопје, 2019, 183 pp. ISBN: 978-608-254-062-7.

En aparença concebut com una eina de divulgació, aquest breu volum sobre l'altra-ment poc conegut gènere de la sàtira bizantina supera en molts aspectes tota previsió sobre les funcions i lectos esperats. L'obra s'inscriu dins la línia de recerca bizantinística que va consolidar a la Universitat dels Sants Ciril i Metodi el professor Vítomir Mítevski, i per tant participa de la perspectiva d'anàlisi pròpia d'una lectora experta i proveïda d'un bon criteri. El llibre conté la traducció macedònia de dues narracions no gaire extenses, el *Timarió* i el *Màzaris*, sengles viatges a l'Hades referits en primera persona i que combinen característiques d'altres gèneres, el diàleg, la visió onírica i l'epistolografia. Separa ambdós texts la diferència cronològica, el segle XII per al *Timarió* i els inicis del XV per al *Màzaris*. Per al *Timarió*, de factura literària més complexa, Tosheva afegeix també elements manllevats a l'èpica, al drama –especialment a la comèdia– i a la crítica a les dones. De fet, la conjuminació de diferents gèneres no és tant la causa com l'efecte, atesa la condició de transversalitat del gènere de la sàtira. I encara hi afegirem, per al *Timarió*, la prosa tècnica mèdica, la influència de la qual esdevé un dels nervis nuclears de l'obra, i la literatura de viatges, no la dels antics logògrafs, ans la dels para-doxògrafs de l'època imperial.

Ja hem comentat com el present volum, tot i que pensat per a un públic ampli, no especialitzat, satisfà les exigències del lector contemporani més refistolat a condició que els seus interessos no incloguin la crítica del text. Prop de dues-centes cinquanta notes complementen les introduccions, la general i la de totes dues obres bizantines (pp. 13-44), i l'autora hi mostra una ben acreditada solvència en un camp, el de la prosa de ficció a la literatura bizantina, que no és conreat per molts investigadors. La traducció es beneficia del bon coneixement de tota la potència metaliterària, especialment al *Timarió*, que enriqueixen els texts i en fan obres que trascendeixen l'entreteniment. Aquí fa bé l'autora de reclamar l'atenció sobre les figures literàries de Nikiphoros Vasilakis i de Teodoros Pródromos, propers també a l'ús i el gaudi de la ficció.

No és aquest l'espai per a discutir, i ni tan sols per a exposar, l'adhesió o el qüestionament –per tal de fer servir un terme moderat– dels plantejaments no gens fictius que els autors fan aparèixer a les respectives obres: vida ultraterrena, poder monàrquic, bondat divina, tradició nacional, són alguns dels conceptes escatits sota l'empara d'una situació excepcional, on l'humor i l'àmbit escatològics, tot i l'aparent contradicció, exculpen l'autor de la condemna per irreverent i impiu. De fet, ultra els seus innegables valors com a obres satíriques que entretenen i ensenyen alhora, aquests texts tenen també un ric interès per a la història de les idees religioses i per a la de l'antropologia, en aquest cas pel tractament del personatge del bàrbar.

Hi ha dos aspectes, en certa mesura relacionats, que hem de comentar. El primer és la relectura que l'autora proposa del *Màzaris*, pròpiament dit *Ἐπιδημία Μάζαρη ἐν Ἄδου*, una obra que la crítica no ha valorat gaire des del punt de vista literari, potser perquè els personatges –dels quals també s'ha parlat com d'un mateix individu– a qui ha estat

atribuïda no eren autors professionals¹. La crítica s'ha centrat, doncs, en el valor del text com a font històrica. De manera solvent, Tosheva ha contradit la injustificada condemna amb què Krumbacher havia estigmatitzat l'obra per a tres generacions d'hellenistes². El nostre autor combina elements manllevats a l'èpica, els iambògrafs, la comèdia, l'epistolografia, i per tant mostra una riquesa metaliterària ben comparable a la del *Timarió*. D'altra banda, la lexi del *Màzaris* consta també d'una varietat de registres que Tosheva ha reflectit amb elegància i cura³.

Tosheva ha emprat dues edicions solvents com a base per a la seua traducció, les de Romano del *Timarió* i de Baldwin del *Màzaris*⁴. La bibliografia (pp. 174-178) guia el lector amb bon tremp i s'ajusta a les funcions del llibre⁵. En canvi, sobta més de no haver pas emprat l'edició de Vlakhakos⁶, que recull els avenços de varies dècades d'investigació i en més d'un sentit sembla més ambiciosa i reeixida. Pel que fa al text del *Màzaris*, algú passant potser dóna lloc a tractar-ne amb nous arguments⁷.

La nostra valoració final no fa només vots per una generosa i fèrtil difusió de l'obra entre els lectors macedonis i, arran de la mútua intel·ligibilitat de les llengües, dels eslovens, serbs, croats i búlgars. Vol sense cap de dubte fer-los perquè també la cultura catalana disposi de traduccions fidels i de qualitat com aquesta, que de texts difícils i per diverses raons gens transparents en fan obres llegidores, diàfanes i àgils. —JORDI REDONDO. *Universitat de València*.

1. L'un, Manuel Màzaris, era protonotari de Salònica i autor d'himnes; de l'altre, el monjo Màxim Màzaris, només es coneixen comentaris de caire gramatical.

2. K. Krumbacher, *Geschichte der byzantinischen Literatur*, Munic 1879, pàg. 494, titlla l'obra de *la pitjor de les imitacions de Lucià conegudes fins ara*.

3. Vegeu-ne aquest exemple de dicció col·loquial: *Ho што владее? (...) Оф леле, more!* (pàg. 153).

4. D. Romano, *Timarione*, Nàpols 1974; B. Baldwin, *Mazaris' Journey to Hades: or, Interviews with Dead Men About Certain Officials of the Imperial Court*, Buffalo, Nova York, 1975.

5. Potser caldria haver afegit les contribucions de M. Alexiou, «Literary Subversion and the Aristocracy of Twelfth-century Byzantium: A Stylistic Analysis of the *Timarion* (ch. 6-10)», *Byzantine and Modern Greek Studies* 8, 1983, 29-45; i la molt recent d'I. Menelaou, «Byzantine Satire: The Background in the *Timarion*», *Hiperborea* 4, 2017, 53-66. Per al lector macedoni i balcànic en general Γ. Λεβενιώτης, «Η μεσαιωνική Μακεδονία και τα σλαβικά φύλα στην ιστοριογραφία της FYROM. Προβλήματα και αντιφάσεις της σύγχρονης έρευνας», *Βυζαντικά* 30, 2012-2013, 87-142.

6. B. Κατσαρός & Π. Βλαχάκος, *Τιμαρίων*, Salònica 2004.

7. A la frase (...) *од царског градежно дрво за Александрија?* (pàg. 141), l'original *περί τῶν ἐς Ἀλεξάνδρειαν πεμφθέντων βασιλικῶν ξύλων*; sembla estar parlant de vaixells, no pas de fusta. Vegeu al respecte Σ. Λαμπάκης, «'Πλοία' και όχι 'ξύλεια'. Συμβολή στην ερμηνεία χωρίου της *Επιδημία Μάζαρι εν Αϊδου*, *Δίπτυχα* 5, 1991, 105-109.